

Тема 7. Правове регулювання міжнародних перевезень транспортом

7.1. Загальна характеристика міжнародних перевезень

Міжнародними визнаються перевезення вантажів та пасажирів, які здійснюються за межі чи з-за меж території України. Звичайно, це перевезення, при яких пункт відправлення знаходиться на території однієї країни, а пункт призначення – на території іншої. Міжнародними визнаються і перевезення через територію України.

Перевезення пасажирів, вантажу, багажу здійснюється залізничним, автомобільним, повітряним, морським, річковим та трубопровідним видами транспорту. Розрізняють прямі перевезення, тобто здійснювані одним видом транспорту, та змішані або комбіновані, здійснювані кількома видами транспорту.

Україна посідає особливе місце у мережі міжнародних транспортних сполучень, оскільки через її територію проходить кілька коридорів, які дають змогу в найкоротші строки спрямовувати вантажопотоки з Азії до Європи. Розробляються нові проекти пасажиро- та вантажоперевезень, зокрема:

- проект транспортного коридору Гданськ-Одеса (інакше Чорне море – Балтика), яким здійснюватимуться залізничні та автомобільні перевезення;

- діє Євро-Азійський транспортний коридор, до складу якого входять поромні переправи через Чорне і Каспійське моря, залізниці Закавказзя і Туркменистану;

- діючою є поромна переправа Скадовськ – Зонгулдак (Україна – Туреччина);

- значним проектом XXI століття є прокладання транспортного коридору Європа – Кавказ – Азія (ТРАСЕКА), в якому зацікавлені Азербайджан, Україна, Молдова, Узбекистан, Киргизстан, Грузія, Туреччина, Румунія та Болгарія;

- перспективним напрямом розвитку транспортних зв'язків є інтермодальні перевезення, зокрема між Каспійським, Чорним, Середземним морями й Західною Європою, які вважаються продовженням вже існуючих транспортних коридорів (за участю портів України, Румунії, Болгарії, Туреччини, Греції, Албанії);

- передбачається будівництво транспортного коридору Трієст – Любляна – Будапешт – Київ (за Мариборською угодою);

- відновлюються європейські колії в районі Чопа та авіасполучення на лінії Бухарест – Кишинів – Донецьк.

Розвивається такий вид транспортування, як подача нафти, газу, води трубопроводами. Трубопровідний транспорт є ефективніший та безпечніший спосіб доставки вказаних вантажів, ніж інші.

Сьогодні особливої актуальності для України набуває транспортування каспійської нафти через її територію. Проводиться багатостороннє співробітництво з країнами центральної Азії та Європи в галузі транзиту природного газу, нафти і нафтопродуктів магістральними трубопроводами.

Таким чином, міжнародні перевезення набувають все більшого значення для держав, у т.ч. й України. Їх належне правове регулювання дозволить найоптимальніше вирішити низку господарських питань.

7.2. Правове регулювання організації міжнародних перевезень в Україні та інших державах

Правове регулювання міжнародних перевезень в Україні здійснюється під керівництвом Міністерства транспорту України в особі Державного департаменту авіаційного транспорту України, Державного департаменту морського і річкового транспорту України, Державної адміністрації залізничного транспорту України, Державного департаменту автомобільного транспорту України.

Міністерство транспорту України:

- сприяє розвитку зовнішньоекономічних зв'язків;
- представляє інтереси транспортно-дорожнього комплексу в міжнародних організаціях;

- укладає в установленому порядку міжнародні договори про розвиток міжнародного сполучення транспортно-дорожнього комплексу;

- погоджує з відповідними органами інших держав квоти міжнародних перевезень пасажирів і вантажів;

- забезпечує здійснення дозволу (ліцензування) міжнародних перевезень.

У правовому регулюванні міжнародних перевезень беруть участь також Авіаційне страхове бюро, Морське страхове бюро, Комісія з питань морської політики при Президентові України, Державна митна служба України.

У законодавстві України а також інших держав встановлено порядок видачі спеціальних дозволів на ввезення, транзит через її територію певних видів вантажів; встановлено тарифи за проїзд, дорожні оплати тощо.

Правове регулювання відносин, які виникають із здійсненням міжнародних перевезень, має свої особливості. По-перше, їх найважливіші умови визначені у міжнародних угодах – транспортних конвенціях, що є основним джерелом регулювання у цій сфері відносин. Угоди містять уніфіковані матеріально-правові норми, необхідні для врегулювання колізій, що найчастіше виникають при морських та автомобільних міжнародних перевезеннях. Уніфіковані норми міжнародних договорів регулюють вимоги до перевізної документації, порядок приймання

вантажу до перевезення та його видачі у пункті призначення, умови відповідальності перевізника, процедуру заявлення претензій і позовів.

Міжнародні транспортні конвенції мають і колізійні норми, до яких звертаються у разі відсутності уніфікованих матеріально-правових норм. Переважно договірні колізійні норми відсилають до національного законодавства. По-друге, норми конвенцій про міжнародні перевезення є імперативними. По-третє, специфіка регулювання міжнародних перевезень може виявлятися у відображенні норм міжнародних договорів у національному законодавстві без попередньої ратифікації, підписання або ж приєднання до них. Таке явище відоме за назвою *рецепційного ефекту* міжнародного договору.

7.3. Міжнародні договори

Серед багатосторонніх міжнародних договорів в залежності від виду транспорту, яким здійснюються перевезення, поширення отримали такі договори:

- щодо залізничних перевезень: Угода про міжнародні залізничні перевезення (КОТИФ) 1980 р.; Угода про міжнародне вантажне сполучення (УМВС) 1950 р.; Угода про міжнародне пасажирське сполучення (УМПС) 1950 р.;

- щодо морських перевезень – Конвенція про коносаментні перевезення (Брюссель 1924 р.);

- щодо авіаперевезень – Варшавська конвенція для уніфікації деяких правил стосовно міжнародних повітряних перевезень (із змінами) 1929 р.;

- щодо автомобільних перевезень – Конвенція про договори міжнародного дорожнього перевезення вантажів автомобільним транспортом (Женева, 1956 р.).

Серед багатосторонніх міжнародних конвенцій, які регулюють окремі питання перевезень, відомі:

- Європейська угода про найважливіші лінії міжнародних перевезень 1997 р.;

- Конвенція ООН про міжнародні змішані перевезення вантажів від 24 травня 1980 р.;

- Конвенція про цивільну відповідальність за шкоду, заподіяну при перевезенні небезпечних вантажів автомобільним, залізничним та внутрішнім водним транспортом від 1 лютого 1990 р.;

- Конвенція ООН про відповідальність операторів транспортних терміналів у міжнародній торгівлі від 15 квітня 1991 р. та інші.

Україна бере участь переважно у двосторонніх договорах, які регулюють питання міжнародних перевезень різними видами транспорту. Так, принципи взаємовідносин в галузі міжнародного транспорту та конкретні умови перевезень встановлені в Угодах між Урядом України і

Урядом Туркменістану (10.10.1992р.), Урядом України і Урядом Республіки Беларусь (17.12.1992р.), між Україною та Польщею (18.05.1992р.), між Україною та Соціалістичною Республікою В'єтнам (20.07.1992р.) та ін.

7.4. Національне законодавство

У багатьох державах прийнято спеціальні нормативно-правові акти про міжнародні перевезення, які ґрунтуються на конвенційних нормах, або акти, частина норм яких регулює міжнародні перевезення. В Україні матеріально-правові норми, спрямовані на організацію міжнародних перевезень, мають, зокрема:

- Цивільний кодекс України (гл. 30 “Перевозка”);
- Закон України “Про транспорт” від 10.11.1994р.;
- Закон України “Про дорожній рух” від 30.06.1994р.;
- Закон України “Про підприємництво” від 07.02.1991р.;
- Закон України “Про захист прав споживачів” від 15.12.1993р.;
- Закон України “Про підприємства в Україні” від 27.03.1991р.

Умови перевезень регулюють спеціальні нормативно-правові акти (статути, кодекси, Правила, Умови і правила) в залежності від здійснення перевезень певним видом транспорту.

Питання, пов'язані з транзитом вантажів авіаційним, автомобільним, залізничним, морським і річковим транспортом через територію України, регулюються законом України “Про транзит вантажів” від 20 жовтня 1994 р. та постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку шляхів і напрямків транзиту підакцизних товарів через територію України та пункти на митному кордоні, через які здійснюється ввезення і вивезення цих товарів автомобільним і залізничним транспортом через територію України” від 6 травня 1996 р.

Транзит вантажів супроводжується товарно-транспортною накладною, складеною мовою міжнародного спілкування. Залежно від обраного виду транспорту такою накладною може бути авіаційна вантажна накладна, міжнародна автомобільна накладна, накладна СМГС, коносамент. Крім цього, транзит вантажів може супроводжуватися (за наявності) рахунком-фактурою або іншим документом, що вказує вартість товару, пакувальним листком (специфікацією), вантажною відомістю, книжкою МТП.

У Законі “Про транзит вантажів” визначені основні положення щодо тарифів і розрахунків при транзиті вантажів, вказано на можливість надання транзитних послуг (робіт), на застосування цивільно-правової відповідальності осіб, винних у порушенні законодавства про транзит вантажів.

Іноземні держави також мають спеціальні нормативно-правові акти, прийняті для регулювання міжнародних перевезень. Наприклад, у

Російській Федерації чинним є кодекс торговельного мореплавства СРСР 1968 р., Повітряний кодекс Російської Федерації 1997 р., Транспортний статут залізниць, Закон про федеральний залізничний транспорт 1995 р., численні положення та правила про перевезення.

Міжнародні перевезення небезпечних вантажів здійснюються відповідно до Європейської Угоди про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів (ДОПНВ) 1957 року, Закону України “ Про приєднання України до Європейської Угоди про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів (ДОПНВ) ” від 02.03.2000 року, Закону України “ Про перевезення небезпечних вантажів ” від 06.04.2000 року, а також інших нормативно-правових актів. Ці акти визначають умови перевезення небезпечних вантажів, вимоги до типів та обладнання транспортних засобів, порядку підготовки, перепідготовки, навчання, підвищення та підтвердження кваліфікації працівників, зайнятих перевезенням небезпечних вантажів, порядку одержання дозволів на здійснення зазначених перевезень.

Вищевказаними документами визначаються правові, організаційні, соціальні й екопомічні засади діяльності, пов'язаної з перевезенням небезпечних вантажів залізничним, морським, річковим, автомобільним і авіаційним транспортом та такі основні напрями державної політики у сфері перевезення небезпечних вантажів:

- виконання вимог економічної, радіаційної і пожежної безпеки, фізичного захисту здоров'я людей, охорони праці, санітарно-епідемічного благополуччя та безпеки руху;

- визначення особливостей регулювання підприємницької діяльності з перевезення небезпечних вантажів, установлення критеріїв, норм, правил, вимог до робіт та послуг щодо перевезення небезпечних вантажів, контроль за додержанням умов перевезення, а також створення системи страхування відповідальності за шкоду, яка може бути заподіяна під час перевезення небезпечних вантажів;

- забезпечення соціального захисту працівників, зайнятих перевезенням небезпечних вантажів та осіб, які постраждали від аварій під час перевезення небезпечних вантажів.

7.5. Змішані перевезення

Змішані перевезення виконуються за єдиним транспортним документом різними видами транспорту. Деякі держави Європи, а саме: Болгарія, Угорщина, Польща, Румунія, колишні НДР, СРСР та Чехословаччина 14 грудня 1959 р. уклали *Угоду про міжнародне пряме залізнично-водне вантажне сполучення*. Було домовлено, що умови перевезень вантажів, права та обов'язки, що впливають з них, умови відповідальності, взаємовідносини між залізницями, дунайськими портами та судноплавними підприємствами з однієї сторони, й відправниками та

одержувачами вантажів, з іншої, а також тарифні питання та відносини між залізницями, дунайськими портами й судноплавними підприємствами регулюватимуть правила та інструкції, узгоджені транспортними міністерствами та міністерствами зовнішньої торгівлі договірних держав.

Ефективність міжнародного співробітництва щодо перевезень різними видами транспорту відображається *Гамбурзькими правилами 1978р.* Вони зближують правовий режим відповідальності морського перевізника за вантаж з правовим режимом відповідальності перевізника, який існує на інших видах транспорту.

Особою, що забезпечує організацію змішаного перевезення вантажів та відповідає за їх збереження на всьому шляху слідування, охоплюючи його перевантаження та перевалювання, є “оператор змішаного перевезення”. Її правовий статус регулює *Конвенція ООН про міжнародні змішані перевезення вантажів від 24 травня 1980 р.* Відповідно до її норм термін “оператор змішаного перевезення” означає будь-яку особу, яка:

- 1) від власного імені чи через іншу, діючи від її імені, особу укладає договір змішаного перевезення і є стороною у договорі, а не агентом, або робить це від імені вантажовідправника чи перевізників, які беруть участь в операціях змішаного перевезення;

- 2) приймає на себе відповідальність за виконання договору.

Оператором може бути як один з перевізників, так і будь-яка інша особа, яка спеціалізується у галузі транспортних послуг, наприклад, експедитор.

До регулювання міжнародних змішаних перевезень вантажів можуть застосовуватись норми Конвенції про уніфікацію деяких правил про коносамент від 25 серпня 1924 р. та Протоколу до неї 1968 р., Конвенції про договір міжнародного дорожнього перевезення вантажів від 19 травня 1956 р.

7.6. Міжнародні договори, що регулюють питання, пов'язані з особливостями міжнародних перевезень

Постійне зростання обсягу небезпечних вантажів, що перевозяться різними видами транспорту, призвело до прийняття розробленої в рамках ООН *Конвенції про цивільну відповідальність за шкоду, заподіяну при перевезенні небезпечних вантажів автомобільним, залізничним та внутрішнім водним транспортом (Женевська конвенція 1990 р.)*.

Конвенція поширює свої норми на перевезення небезпечних вантажів, якими є будь-яка речовина чи предмет, що, зокрема, зазначені у *Європейській угоді про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів*. Норми Женевської конвенції 1990 р. застосовують для відшкодування шкоди, заподіяної на території держави-учасниці, яка

виникла у результаті певної події, а також до заходів, вжитих для відвернення чи зменшення такої шкоди.

Норми Женевської конвенції 1990 р.:

- регламентують умови відповідальності перевізника, підстави обмеження цієї відповідальності та звільнення від неї;
- регулюють питання обов'язкового страхування чи надання фінансових гарантій для забезпечення відповідальності перевізника;
- визначають строк позовної давності – 3 роки, який може бути продовжений за рішенням сторін інциденту;
- передбачають декілька колізійних прив'язок з приводу вибору компетентного суду.

Компетентним визнається суд держави-учасниці Конвенції, на території якої:

- а) заподіяно шкоду;
- б) мав місце інцидент, внаслідок якого заподіяно шкоду;
- в) мали місце запобіжні заходи для відвернення чи зменшення шкоди;
- г) має звичайне місце проживання перевізник.

Приєднуючись до Конвенції, держави можуть заявити про застосування більш високої межі відповідальності за заподіяну шкоду, ніж та, що передбачена у ній, або взагалі не застосовувати ніяких меж, якщо інцидент мав місце на території держави, де режим відповідальності, який регулює питання компенсації за шкоду, має такий же характер, що й режим, передбачений зазначеною Конвенцією.

Конвенцією ООН (Віденська конвенція про відповідальність 1991 р.) про відповідальність операторів транспортних терміналів у міжнародній торгівлі, укладеною у Відні 19 квітня 1991р., створено уніфіковані норми, спрямовані на регулювання відповідальності за втрату, пошкодження чи затримання вантажів, що є у володінні операторів транспортних терміналів. Норми застосовують до транспортних послуг, що мають місце при перевезеннях (зберігання, складування, навантаження, розвантаження, розміщення вантажу тощо). Оператор відповідає за вантаж з моменту його прийняття до моменту його передання чи надання у розпорядження особі, правомірній прийняти його.

Віденська конвенція про відповідальність 1991 р. регламентує правовий статус оператора транспортного терміналу. Ним вважається особа, яка, виконуючи свою роботу, зобов'язується прийняти вантаж та забезпечити транспортні послуги стосовно нього в тому районі, який вона контролює чи має право відвідувати або використовувати. Конвенція передбачає підстави відповідальності оператора за шкоду, що стала результатом втрати чи пошкодження вантажу, а також затримання його видачі.

Норми Віденської конвенції регламентують також:

- позадоговірні вимоги до оператора;

- втрату права на обмеження відповідальності;
- характеристику небезпечного вантажу та дії оператора, який прийняв такий вантаж;
- забезпечувальні права стосовно вантажів.

Конвенцією встановлено дворічний строк позовної давності.

Правові, організаційні, соціальні та економічні засади діяльності, пов'язаної з перевезенням небезпечних вантажів залізничним, морським, річковим, автомобільним та авіаційним транспортом як на території України, так і за її межами, регулюються Законом України "Про перевезення небезпечних вантажів" від 06.04.2000р. №1644-III та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Транзит небезпечних вантажів через територію України здійснюється виключно у прямому сполученні одним видом транспорту без перевантаження на інший.

Контрольні питання

1. Дайте характеристику міжнародних перевезень пасажирів, вантажу та багажу.
2. Наведіть класифікацію основних проектів пасажиро- та вантажоперевезень.
3. Розкажіть про роль державних органів влади у здійсненні правового регулювання міжнародних перевезень.
4. Охарактеризуйте особливості правового регулювання міжнародних перевезень.
5. Наведіть класифікацію багато- та двосторонніх міжнародних договорів.
6. Якими нормативно-правовими актами України регулюються умови міжнародних перевезень?
7. Розкажіть про порядок транзиту вантажів через територію України.
8. Охарактеризуйте особливості правового регулювання при змішаному перевезенні вантажів.
9. Розкажіть про особливості правового статусу "оператора змішаного перевезення" вантажів.
10. Дайте характеристику міжнародних договорів про перевезення небезпечних вантажів.

Тема 8. Права, обов'язки та відповідальність на транспорті

8.1. Обов'язки та права підприємств транспорту

Підприємства, установи та організації транспорту загального користування зобов'язані забезпечувати:

- потреби громадян, підприємств і організацій у перевезеннях вантажу, пасажирів, пошти тощо;
- обслуговування пасажирів під час довготривалих перевезень доброякісною питною водою, харчуванням, можливість задоволення інших біологічних потреб;
- якісне і своєчасне перевезення пасажирів і вантажів;
- розвиток інфраструктури транспорту загального користування, транспортних послуг;
- виконання державних завдань (контрактів) щодо забезпечення потреб оборони і безпеки України;
- схоронність вантажів, що перевозяться;
- безпечні умови перевезень;
- запобігання аваріям і нещасним випадкам, усунення причин виробничого травматизму;
- охорону навколишнього природного середовища від шкідливого впливу транспорту;
- права на пільги громадян щодо користування транспортом.

Підприємства транспорту мають право:

- визначати термін і графік перевезень;
- призначати регулярні та додаткові рейси і маршрути перевезень;
- пропонувати рівень комфорту на вибір самих пасажирів;
- встановлювати межі зон підвищеної небезпеки;
- у разі несвоєчасної оплати за перевезення стягувати з вантажовідправників (вантажодержувачів) пеню у розмірі і порядку, встановлених кодексами (статутами) окремих видів транспорту;
- вимагати від вантажовідправників та вантажодержувачів безумовного додержання вимог і норм щодо використання засобів механізації навантажувально-розвантажувальних робіт, тари, спеціалізованих контейнерів, які виключають пошкодження рухомого складу, споруд та пристроїв господарства і забезпечують схоронність вантажів;
- вимагати від пасажирів, відправників і одержувачів вантажів виконання вимог Закону України "Про транспорт", кодексів (статутів) окремих видів транспорту та інших нормативних актів України, що регулюють діяльність транспорту.

Права підприємств, установ та організацій транспорту загального користування (перевізників) на прийняті до перевезень вантажі захищаються нарівні з правами власників вантажу. Перевізники мають

право вимагати повернення вантажу, що перебуває в чужому незаконному володінні, а також на відшкодування збитків, заподіяних розкраданням, знищенням чи псуванням (для можливості повернення власнику) вантажу.

У разі псування, знищення, розкрадання вантажу, власник якого невідомий, шкода компенсується перевізнику в порядку, встановленому статутом (кодексом).

8.2. Права та обов'язки споживачів транспортних послуг

Під споживачами транспортних послуг слід розуміти будь-яку особу (фізичну, юридичну), яка бере участь у транспортних суспільних відносинах, користується транспортними послугами для задоволення своїх інтересів і виступає носієм відповідних суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Такими споживачами можуть бути:

- вантажовідправник;
- вантажодержувач;
- пасажир;
- відправник вантажобагажу;
- одержувач вантажобагажу;
- відправник пошти;
- одержувач пошти;
- особа, яка представляє вищенаведені категорії осіб.

Правовий статус споживачів транспортних послуг визначається як транспортними, так і іншими нормативно-правовими актами.

Здійснення прав і обов'язків споживачів транспортних послуг починається з початку укладення договору на здійснення перевезення, який сам та умови, що в ньому містяться, підтверджується відповідним документом, що видається транспортним підприємством чи уповноваженими ним організаціями або особами (агентами).

Документами на перевезення є:

- квиток – при перевезенні пасажирів;
- багажна квитанція – при перевезенні речей пасажирів як багажу;
- відповідні документи – при перевезенні вантажу, пошти чи інших предметів.

У відповідності з тим чи іншим з перерахованих документів споживачі транспортних послуг мають право на:

- перевезення (транспортування);
- безпеку перевезення;
- своєчасну і точну інформацію про умови і порядок руху;
- користування в певних випадках пільговими тарифами;
- відшкодування збитків, завданих при транспортуванні.

Основними обов'язками споживачів транспортних послуг є:

- виконувати вимоги нормативно-правових актів, що регулюють діяльність в галузі транспорту;

- вчасно сплачувати послуги з перевезення;
- відшкодувати збитки, завдані підприємствам транспорту.

8.3. Безпека на транспорті

Безпека на транспорті – це комплекс організаційних заходів і технічних засобів, спрямованих на забезпечення безаварійної роботи та утримання в постійній справності шляхів сполучення, рухомого складу транспорту, споруд, обладнання, механізмів і пристроїв.

Підприємства та організації транспорту загального користування повинні здійснювати перевезення пасажирів і багажу, забезпечуючи безпеку пасажирів при користуванні тим чи іншим видом транспорту, необхідні зручності для пасажирів, культурне їх обслуговування на вокзалах і в транспорті, вчасне перевезення та збереження багажу пасажирів.

Для цієї мети транспортні організації зобов'язані забезпечити рух всіх видів пасажирського транспорту суворо за розкладом. Пасажирські вокзали та інші споруди, призначені для обслуговування пасажирів, повинні бути в зразковому технічному стані і чистоті, забезпечувати виконання заданого об'єму перевезень пасажирів.

На вокзалах і в деяких видах транспорту (потяги, літаки, судна), як правило, повинний бути організований продаж продуктів харчування пасажиром.

Працівники, які безпосередньо забезпечують безпеку руху транспортних засобів, повинні мати відповідну професійну підготовку і за станом здоров'я бути здатними якісно виконувати свої обов'язки. Ці працівники, а також працівники, які зазнають впливу шкідливих і небезпечних умов праці, повинні проходити у встановленому порядку медичні обстеження.

Частини території підприємств, вокзалів, станцій, портів, пристаней, аеродромів і шляхів сполучення, де здійснюється рух транспортних засобів, проводяться маневрові та вантажно-розвантажувальні роботи, є зонами підвищеної небезпеки. Перебування громадян у цих зонах забороняється. Правила перебування в зоні підвищеної небезпеки і виконання в ній робіт встановлюються Міністерством транспорту України з урахуванням пропозицій зацікавлених організацій та погодженням з місцевими органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування.

Не допускається розміщення об'єктів, пов'язаних з виробництвом, зберіганням, навантаженням, транспортуванням і розвантаженням вибухових, легкозаймистих, радіоактивних і отруйних речовин поблизу місць загального користування, споруд, житлових масивів, природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні. Мінімальна відстань від таких об'єктів визначається відповідними будівельними

нормами та правилами, погодженими з Міністерством транспорту України, відповідними законодавчими актами.

Переобладнання всіх конструкцій, пов'язане з реконструкцією і ремонтом споруд транспорту, розташованих у смузі відведення шляхів сполучення, здійснюється власниками комунікацій за їх рахунок.

Відповідальність за дотримання встановлених нормативів при будівництві та експлуатації газопроводів, нафтопроводів та інших комунікацій, що перетинають залізничні колії та автомобільні дороги або межують з цими коліями і дорогами, несуть власники таких комунікацій.

Підприємства, установи та організації-відправники й одержувачі вибухових, легкозаймистих, радіоактивних, отруйних та інших небезпечних вантажів зобов'язані гарантувати безпеку їх перевезення, мати засоби і мобільні підрозділи для запобігання аварійним ситуаціям під час перевезення таких вантажів або ліквідації наслідків аварії.

Питання безпеки руху транспортних засобів на території України, пов'язані з діяльністю транспорту інших держав, регулюються на основі норм, прийнятих в Україні та міжнародних договорів України.

Перевезення пасажирів і вантажів повітрям, а в окремих випадках й іншими видами транспорту, підлягають обов'язковому контролю на відповідність їх вимогам безпеки у порядку, визначеному Міністерством транспорту України відповідно до чинного законодавства.

Державний нагляд за забезпеченням безпеки руху транспортними засобами здійснюють міністерство транспорту України, департаменти окремих видів транспорту та їх органи на місцях у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

8.4. Організація роботи транспорту в умовах надзвичайних ситуацій

Надзвичайна ситуація техногенного та природного характеру – порушення нормальних умов життя і діяльності людей на окремій території чи об'єкті на ній або на водному об'єкті, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом або іншою небезпечною подією, в тому числі епідемією, епізоотією, епіфітотією, пожежею, яке призвело (може призвести) до неможливості проживання населення на території чи об'єкті, ведення там господарської діяльності, загибелі людей та/або значних матеріальних витрат.

Підприємства, установи та організації незалежно від форм власності і господарювання у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру:

- планують і здійснюють необхідні заходи для захисту своїх працівників, об'єктів господарювання та довкілля;

- розробляють плани локалізації і ліквідації аварій (катастроф) з подальшим погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, до компетенції якого віднесено питання захисту

населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

- підтримують у готовності до застосування сили і засоби із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

- створюють та підтримують матеріальні резерви для попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

- забезпечують своєчасне оповіщення своїх працівників про загрозу виникнення або про виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру.

Підприємства і організації транспорту вживають невідкладних заходів для:

- ліквідації наслідків стихійного лиха, аварій і катастроф, які призвели до порушення роботи транспорту;

- проведення організованої евакуації, запобігання проявам паніки і недопущення загибелі людей;

- всебічного життєзабезпечення в місцях безпечного розселення евакуйованого населення;

- навчання населення безпечним діям під час проведення евакуації.

Центральні та місцеві органи виконавчої влади і органи місцевого самоврядування, органи внутрішніх справ на транспорті та інші підрозділи Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства з надзвичайних ситуацій, Збройних Сил України надають негайну допомогу у ліквідації наслідків стихійного лиха, аварій та катастроф на транспорті та протизаконного втручання у діяльність транспорту, яке загрожує безпеці життя або здоров'ю людей, безпеці експлуатації транспортних засобів і збереженню вантажів.

Збитки, заподіяні транспорту внаслідок навмисного блокування транспортних комунікацій та інших незаконних дій, спрямованих на порушення безперешкодної та безаварійної роботи транспортних засобів, відшкодовуються транспортним підприємствам, установам і організаціям винними особами у встановленому законом порядку.

Мобілізаційна підготовка транспорту загального користування є важливим державним завданням щодо зміцнення безпеки держави і здійснюється в мирний час з метою завчасної підготовки для забезпечення потреб Збройних Сил України та інших військових формувань, невідкладних потреб суспільного виробництва та населення у перевезеннях в особливий період.

Управління мобілізаційною підготовкою та цивільною обороною на транспорті здійснюється Департаментами Міністерства транспорту.

Відповідальність за належний стан мобілізаційної підготовки і цивільної оборони на підприємствах, в установах та організаціях транспорту загального користування несуть їх керівники.

8.5. Правоохоронні органи на транспорті

Правоохоронні органи на транспорті – це сукупність державних органів, спеціальною функцією яких є охорона законності та правопорядку на транспорті. Як основних до цих органів можна віднести:

- працівників прокуратури, які закріплені на транспорті;

- органи внутрішніх справ на транспорті;

- митні органи.

Діяльність цих органів регулюється Законами України “Про міліцію” та “Про оперативно-розшукову діяльність” і відомчими нормативно-правовими актами. Базуючись на цих джерелах права, спрямованість органів внутрішніх справ (ОВС) поділяється на:

- територіальну;

- транспортну.

Виходячи з такої спрямованості діяльність різних видів транспорту та їхня взаємодія охоплюються такими ОВС:

- суто територіальні;

- лінійні на залізничному транспорті (класичний вид транспортних ОВС);

- лінійні на водному транспорті;

- лінійні на повітряному транспорті.

Кожний з вищенаведених ОВС обслуговує “свій” вид транспорту, причому розмежування зон обслуговування поміж ними закріплено у відповідному наказі МВС України від 10.03.1992р. №171 “Про розмежування зон обслуговування органами внутрішніх справ об’єктів транспорту України”, згідно з яким визначено перелік об’єктів і територій, що обслуговуються органами внутрішніх справ на транспорті (ОВСТ) за такими напрямками:

- карного розшуку;

- захисту економіки від злочинних посягань;

- дозвільної системи та Держнагляду;

- реагування на заяви та повідомлення про злочини, проведення початкових оперативно-слідчих дій щодо запобігання та розкриття злочинів.

На автомобільному транспорті виконує свої обов’язки Державна автомобільна інспекція, головним завданням якої є нагляд за проектуванням, будівництвом, реконструкцією, ремонтом, утриманням та обладнанням автомобільних шляхів, вулиць і залізничних переїздів, щодо запобігання порушень або невикористання законів, правил, норм і стандартів, що відносяться до забезпечення безпеки дорожнього руху.

Головною метою служби є забезпечення в межах своєї компетенції безперешкодного і безпечного руху транспортних засобів і пішоходів, збільшення пропускнуєї спроможності автомобільних шляхів і вулиць,

охорони навколишнього природного середовища від забруднення транспортними засобами.

Трубопровідний транспорт обслуговується в основному територіальними ОВС.

Правовий статус ОВСТ закріплений низкою законодавчих нормативно-правових актів, які визначають, що головними завданнями ОВСТ є:

- охорона громадського порядку на об'єктах обслуговування;
- забезпечення на об'єктах транспорту пожежної безпеки;
- боротьба зі злочинними та іншими правопорушеннями, їх попередження, припинення й розкриття;
- забезпечення зберігання вантажів, які перевозяться;
- охорона власності, прав та інтересів громадян, підприємств, установ і організацій транспорту від злочинних посягань та антигромадських дій;
- забезпечення сприяння безперебійній та безпечній роботі транспорту, безпеки руху потягів, морських, річкових і повітряних суден.

Важливе місце в охороні громадського порядку має взаємодія транспортних органів з територіальними, для чого використовуються найрізноманітніші форми й методи спільної роботи, спрямовані на попередження та розкриття злочинів, розшук і затримання злочинців.

8.6. Юридична відповідальність в галузі транспорту

Вступаючи в процес транспортування його учасники тою чи іншою мірою можуть впливати на стан транспортних суспільних відносин, змінювати зв'язки між собою, сприяти, чи, навпаки, гальмувати нормальний процес взаємодії. В такій формі бере свій прояв правова поведінка на транспорті, яка має два різновиди: правомірну та протиправну (правопорушення) складові.

Для *правомірної* поведінки характерні:

- соціальна корисність;
- відповідність тим чинникам, які зазначені в правових нормах (в тому числі і транспортних);
- наслідки, що настають від такої поведінки, є позитивними.

До *протиправної* поведінки, або правопорушення можна віднести суспільно шкідливий, протиправний вчинок, скоєння якого обумовлює настання юридичної відповідальності, зокрема:

- *злочини* (особливо небезпечні правопорушення) – передбачені кримінальним законом суспільно небезпечні діяння (дії або бездіяльність), які посягають на суспільний лад України, його політичну і економічну системи, власність, особу, політичні, трудові, майнові та інші права і свободи громадян, а так само інше, передбачене кримінальним законом суспільне небезпечне діяння, яке посягає на правопорядок;

Адміністративне правопорушення (проступок) – протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на державний або громадський порядок, громадську власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність. Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення, настає, якщо ці порушення за своїм характером не передбачають за собою відповідно до чинного законодавства кримінальної відповідальності;

Цивільні правопорушення – суспільно небезпечні порушення майнових і пов'язаних з ними особистих немайнових відносин;

Дисциплінарні порушення (дисциплінарний проступок) – порушення внутрішнього розпорядку, відносин в порядку підлеглості тощо.

За характеристиками видів правопорушень на транспорті розрізняють і види *юридичної відповідальності*: кримінальна, адміністративна, цивільна, дисциплінарна.

Всі ці напрямки юридичної відповідальності знайшли свій прояв і у сфері транспорту, а тому крім відповідних норм, які закріплені в різних галузях права, мають своє закріплення і в транспортному праві.

Для юридичної відповідальності наявна множина правових норм, що регулюють її різні аспекти, а також державних органів, які встановлюють цю відповідальність і правила, порушення яких тягне її застосування.

Ці норми містяться в нормативно-правових актах вищих органів державної влади і управління України, актах місцевих представницьких і виконавчих органів. Окремі норми, які містять правові заборони і юридичні обов'язки, порушення чи невиконання яких тягне юридичну відповідальність на транспорті, містяться в кодексах (статутах) різних видів транспорту та інших актах.

Кажучи про *кримінальну та дисциплінарну відповідальність* на транспорті, слід вказати на те, що відносно відповідних правопорушень немає значної невизначеності. Якщо скоєне правопорушення зазначене в тій чи іншій статті чи то Кримінального Кодексу України, чи то Кодексу України про адміністративні правопорушення, то особа (фізична) повинна понести певну юридичну відповідальність.

Для *цивільної відповідальності* характерним є те, що порушуються обов'язки, які містяться в договорах або інших умовах, що, в свою чергу, призвели до втрати, нестачі чи пошкодження вантажу, або ж заподіяна шкода здоров'ю людини чи її майну. Ці питання детально розглянуті в п. 6.4. цього посібника.

Для *дисциплінарної відповідальності* основним моментом вважається те, що повинен існувати відповідний зв'язок поміж особою, яка скоїла таке правопорушення, та підприємством, на якому ця особа працює.

Дисциплінарна відповідальність – це зауваження, догана, переведення на роботу з нижчою оплатою до трьох місяців чи зміщення на нижчу посаду на такий же строк, або звільнення з роботи, якщо вичерпані усі засоби дисциплінарних і громадських дій.

Порядок застосування дисциплінарних стягнень регулюється Кодексом Законів про працю України, статутами (кодексами) та Положеннями про дисципліну відповідного виду транспорту.

Дисциплінарне стягнення застосовується власником або уповноваженим ним органом безпосередньо за виявленням проступку, але не пізніше одного місяця з дня його виявлення, не рахуючи часу звільнення працівника від роботи у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю або перебування його у відпустці. Дисциплінарне стягнення не може бути накладене пізніше шести місяців з дня виникнення проступку.

До застосування дисциплінарного стягнення власник або уповноважений ним орган повинен зажадати від порушника трудової дисципліни письмові пояснення.

За кожне порушення трудової дисципліни може бути застосовано лише одне дисциплінарне стягнення.

При обранні виду стягнення власник або уповноважений ним орган повинен враховувати ступінь тяжкості вчиненого проступку і заподіяну ним шкоду, обставини, за яких вчинено проступок, і попередню роботу працівника.

Стягнення оголошується в наказі (розпорядженні) і повідомляється працівникові під розписку.

Контрольні питання

1. Розкажіть про обов'язки підприємств транспорту загального користування.
2. Назвіть основні права транспортних підприємств.
3. Наведіть класифікацію споживачів транспортних послуг та документів, що визначають їх правових статус.
4. Охарактеризуйте основні права та обов'язки споживачів транспортних послуг.
5. Розкажіть про обов'язки перевізників щодо забезпечення безпеки на транспорті.
6. Обґрунтуйте необхідність особливих заходів безпеки при перевезенні небезпечних вантажів.
7. Охарактеризуйте особливості роботи транспорту в умовах надзвичайних ситуацій.
8. Розкажіть про правові засади органів внутрішніх справ на транспорті.
9. Наведіть класифікацію проявів правової поведінки на транспорті.
10. Охарактеризуйте види юридичної відповідальності на транспорті.

Тема 9. Державний контроль на транспорті

9.1. Завдання та система контролю на транспорті

Контроль у галузі транспорту спрямовується на забезпечення додержання вимог законодавства про транспорт органами державної виконавчої влади, представницькими органами та органами місцевого самоврядування, а також підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності та видів діяльності і громадян.

Державний контроль у галузі транспорту здійснюється центральними органами виконавчої влади, органами державного нагляду і контролю, територіальними транспортними управліннями, іншими спеціально уповноваженими на те державними органами, а також представницькими органами та органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства України.

Метою контролю є :

– перевірка виконання транспортними підприємствами усіх форм власності обсягів перевезень та якості надання послуг згідно з договором про перевезення пасажирів та вантажу;

– недопущення до роботи на регулярних маршрутах тих перевізників, які не уклали договорів;

– дотримання діючого законодавства про транспорт і норм Положення про транспортні управління.

Контроль здійснюється у межах, визначених Законом України "Про підприємництво в Україні" та Указом Президента від 23.07.1998р. №817/98 "Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності", правилами надання послуг при перевезенні пасажирів тим чи іншим видом транспорту, порядку і умов організації перевезень пасажирів та багажу транспортом, затверджених наказом Міністерства транспорту України від 21.01.1998 р. № 21.

9.2. Порядок здійснення контролю територіальними органами виконавчої влади

Державному контролю територіальними органами центрального органу виконавчої влади в галузі транспорту підлягає дотримання вимог чинного законодавства суб'єктами підприємницької діяльності, що належать до транспорту загального користування, їх персоналом та споживачами послуг.

Територіальні органи центрального органу виконавчої влади в галузі транспорту здійснюють *державний контроль* суб'єктів підприємницької діяльності, які належать до транспорту загального користування, шляхом планових та позапланових перевірок. Планові перевірки здійснюються не частіше одного разу на рік. Позапланові здійснюються лише на підставі надходження у письмовій формі заяви (повідомлення) про порушення

суб'єктом підприємницької діяльності вимог законодавства про транспорт або з метою перевірки виконання припису про усунення порушення чинного законодавства. Державний контроль перевезень пасажирів і вантажів транспортом загального користування проводиться при їх здійсненні.

Суб'єкт підприємницької діяльності під час перевірки щодо дотримання вимог законодавства про транспорт надає необхідні для проведення перевірки документи (договори, квитки, супроводжувальні документи, свідоцтво на право зайняття підприємницькою діяльністю) та забезпечує умови для її проведення.

Територіальний орган центрального органу виконавчої влади в галузі транспорту, що здійснює перевірку, за результатами цієї перевірки складає акт у двох примірниках. Один примірник акта видається керівнику суб'єкта підприємницької діяльності, який перевіряється, другий — зберігається органом, який здійснював перевірку.

При виявленні порушення вимог законодавства про транспорт територіальні органи центрального органу виконавчої влади в галузі транспорту мають право не пізніше десяти робочих днів з дня виявлення цього порушення :

- внести припис про усунення порушення ;
- у встановленому порядку здійснити заходи щодо обмеження надання певних послуг, виконання робіт суб'єктом підприємницької діяльності, який належить до транспорту загального користування;
- застосувати відповідно до діючого законодавства фінансові санкції.

Порядок проведення державного контролю на транспорті загального користування затверджується Кабінетом Міністрів України.

9.3. Контроль за перевезенням пасажирів автомобільним транспортом

Метою контролю за здійсненням пасажирських перевезень автомобільним транспортом є перевірка виконання перевізниками усіх форм власності обсягів перевезень та якості надання послуг, наявності в них договорів про перевезення пасажирів, а також дотримання ними діючого законодавства про автомобільний транспорт і вимог положення про організацію роботи пасажирського автотранспорту усіх форм власності на приміських та міжміських маршрутах.

Під час виконання службових обов'язків контролюючі особи мають право :

- зупиняти автотранспортний засіб піднятим жезлом встановленого зразка ;
- при пред'явленні службового посвідчення встановленого Міністерством транспорту України зразка перевіряти наявність у

перевізників відповідних документів на право перевезення пасажирів автотранспортом, договорів, супроводжувальних документів з відміткою про медичний огляд, а також свідоцтва на право зайняття підприємницькою діяльністю (тільки для фізичних осіб, які займаються пасажирськими перевезеннями);

— перевіряти наявність квитків у пасажирів та відповідність їх вартості проїзду. При виявленні порушень, притягати до адміністративної відповідальності (штрафу) винних осіб за порушення правил користування пасажирським автотранспортом відповідно до чинного законодавства;

— контролювати дотримання перевізниками усіх форм власності виконання ними нормативних актів, що регулюють перевезення пасажирів автотранспортом. У разі виявлення порушень складати акти і направляти їх у встановлені законодавством органи, а також робити відмітку про це в шляховій документації;

— перевіряти відповідність технічного стану автотранспортних засобів та їх облаштування відповідно до маршруту згідно з вимогами чинного законодавства.

Контролюючі особи зобов'язані :

— знати діючі Закони України і постанови Кабінету Міністрів України, Укази Президента України, розпорядження голови облдержадміністрації, рішення обласної ради, накази Міністерства транспорту та інші нормативні акти щодо організації автомобільних пасажирських перевезень і керуватися ними в роботі;

— при здійсненні контролю на лінії суворо дотримуватися правил дорожнього руху та правил безпеки;

— проявляти непримириме ставлення до порушників транспортної і фінансової дисципліни, бути принциповими, рішуче і наполегливо усувати виявлені порушення;

— точно і якісно складати акти щодо виявлених порушень.

Державний контроль за виконанням транспортного законодавства поширюється на перевізників всіх форм власності, споживачів послуг, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

Система контролю повинна включати :

— визначення правопорушень, які підлягають фінансовим або іншим санкціям;

— визначення розміру санкцій за кожне порушення;

— формування організаційних структур, визначення їх функцій, прав, обов'язків і відповідальності щодо здійснення державного контролю;

— правове визначення процедури контролю та накладання санкцій.

Реалізація транспортного законодавства і контроль за його виконанням можливі за наявності виконавчої вертикалі.

При порушенні транспортного законодавства до порушників неухильно застосовуються санкції, адекватні порушенню.

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте систему державного контролю на транспорті.
2. Обґрунтуйте завдання державного контролю на транспорті.
3. Розкажіть про функції територіальних органів виконавчої влади при здійсненні державного контролю на транспорті.
4. Назвіть обов'язки суб'єкта підприємницької діяльності та контролюючого органу при проведенні перевірки.
5. Обґрунтуйте мету та задачі контролю при перевезенні пасажирів автомобільним транспортом.
6. Розкажіть про право контролюючої особи при перевірці.
7. Назвіть основні обов'язки контролюючої особи при здійсненні контролю за перевезенням пасажирів.
8. Охарактеризуйте повноваження системи державного контролю.

Тема 10. Єдина транспортна система України

10.1. Характеристика транспортної системи України

Розвиток економіки країни, нормальна виробнича діяльність промислових підприємств, будівництв, сільськогосподарських підприємств, зовнішня й внутрішня торгівля України залежать від транспорту, вчасної доставки сировини, палива, напівфабрикатів, різних матеріалів і вивезення готової продукції з пунктів виробництва в пункти споживання. Життя людей, їх спілкування між собою, організація праці, лікування та відпочинку, обмін культурними цінностями, досвідом різносторонньої діяльності, задоволення щоденних потреб в промислових і продовольчих товарах – все це переважно зв'язане з транспортом. Для забезпечення цих та багатьох інших різносторонніх потреб необхідно мати високорозвинуту, забезпечену передовою технікою і досконалою технологією транспортну систему.

Єдину транспортну систему України становлять:

- транспорт загального користування (залізничний, річковий, автомобільний і авіаційний, а також міський електротранспорт, у тому числі метрополітен);
- промисловий залізничний транспорт;
- відомчий транспорт;
- трубопровідний транспорт;
- шляхи сполучення загального користування.

Єдина транспортна система повинна відповідати вимогам суспільного виробництва та національної безпеки, мати розгалужену інфраструктуру для надання всього комплексу транспортних послуг, у тому числі для складування і технологічної підготовки вантажів до транспортування, забезпечувати зовнішньоекономічні зв'язки України.

10.2. Залізничний транспорт і його склад

Залізничний транспорт є однією з важливих базових галузей економіки України, забезпечує її внутрішні та зовнішні транспортно-економічні зв'язки і потреби населення у перевезеннях. Діяльність залізничного транспорту як частини єдиної транспортної системи країни сприяє нормальному функціонуванню всіх галузей суспільного виробництва, соціальному і економічному розвитку та зміцненню обороноздатності держави, міжнародному співробітництву України.

До складу залізничного транспорту входять підприємства залізничного транспорту, що здійснюють перевезення пасажирів, вантажів, рухомий склад залізничного транспорту, залізничні шляхи сполучення, а також промислові, будівельні, торговельні й постачальницькі підприємства, навчальні заклади, технічні школи, дитячі шкільні заклади, заклади охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, науково-дослідні, проектно-конструкторські організації, підприємства промислового

залізничного транспорту та інші підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, що забезпечують його діяльність і розвиток.

Майно, закріплене за залізницями, підприємствами та організаціями залізничного транспорту загального користування, є загальнодержавною власністю.

Управління майном підприємств залізничного транспорту загального користування здійснюється Укрзалізницею в межах повноважень, визначених чинним законодавством України.

Передача в оренду, обмін та надання безкоштовно в тимчасове користування, а також виведення з експлуатації рухомого складу і контейнерів, що перебувають у загальнодержавній власності, здійснюється залізницями та підприємствами залізничного транспорту загального користування за погодженням з Укрзалізницею.

Приватизація цілісних майнових комплексів, підприємств і структурних підрозділів, не пов'язаних з діяльністю залізниць, окремих інвентарних об'єктів незавершеного будівництва, що належать залізницям та підприємствам залізничного транспорту загального користування, здійснюється за погодженням з Міністерством транспорту України та Укрзалізницею відповідно до чинного законодавства України з питань приватизації.

До земель залізничного транспорту належать землі, надані в користування підприємствам і організаціям залізничного транспорту відповідно до чинного законодавства України. До складу цих земель входять землі, які є смугою відведення залізниць.

Смуга відведення – це землі залізничного транспорту, що зайняті залізничним полотном, інженерними та штучними спорудами, обладнанням, лінійно-колійними та іншими технологічними будівлями, пристроями залізничної сигналізації, енергетики та зв'язку, лініями електропостачання, захисними лісонасадженнями, спорудами тощо.

Для забезпечення у межах смуги відведення нормальної експлуатації залізничних колій, ліній електропередач та зв'язку, інших пристроїв та об'єктів залізничного транспорту загального користування а також у місцях, де є небезпека зсувів, обвалів, розмивів, селів, снігозанесень та інших небезпечних впливів, встановлюються охоронні зони.

Охоронні зони – ділянки землі, прилеглі до земель залізничного транспорту загального користування і необхідні для забезпечення збереження міцності та стійкості споруд, пристроїв та інших об'єктів залізничного транспорту.

10.3. Автомобільний транспорт

Автомобільний транспорт загального користування як підгалузь галузі транспорту покликаний задовольняти потреби населення та суспільного виробництва в автомобільних перевезеннях. Його утворюють перевізники, автостанції, автовокзали, виконавці ремонту і технічного

обслуговування автомобільних транспортних засобів, вантажні термінали (автопорти), вантажні автомобільні станції та контейнерні пункти.

До складу автомобільного транспорту входять підприємства автомобільного транспорту, що здійснюють перевезення пасажирів і вантажів, авторемонтні і шиноремонтні підприємства, рухомий склад автомобільного транспорту, транспортно-експедиційні підприємства, а також навчальні заклади, ремонтно-будівельні організації та соціально-побутові заклади, інші підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, що забезпечують роботу автомобільного транспорту.

До земель автомобільного транспорту належать землі, надані в користування під споруди і устаткування енергетичного, гаражного й паливно-роздавального господарства, автовокзали, автостанції, виробничі споруди, службово-технічні будівлі, станції технічного обслуговування, автозаправні станції, транспортно-експлуатаційні підприємства, авторемонтні заводи, бази, вантажні двори, майданчики контейнерні та для переміщення, службові та культурно-побутові приміщення й інші об'єкти, що забезпечують роботу автомобільного транспорту.

До земель дорожнього господарства належать землі, надані в користування під проїзну частину, узбіччя, декоративне озеленення, резерви, кювети, мости, тунелі, транспортні розв'язки, водопропускні споруди, підпірні стінки, смуги відведення і розташовані в їх межах інші дорожні споруди та обладнання.

До земель дорожнього господарства входять також землі, що знаходяться за межами смуг відведення, якщо на них розміщені споруди, що забезпечують функціонування автомобільних доріг, а саме:

- паралельні об'їзні дороги, паралельні переправи, снігозахисні споруди і насадження, протилавинні та протисельові споруди та вловлювальні спуски;

- майданчики для стоянки транспорту і відпочинку, підприємства та об'єкти служби дорожнього сервісу;

- будинки (в тому числі житлові) та споруди дорожньої служби з виробничими базами;

- придорожні лісосмуги для захисту доріг і вирощування деревини, в тому числі і ділової.

Землі, що знаходяться під автомобільними дорогами загального користування і їх спорудами, надаються дорожнім організаціям у користування відповідно до чинного законодавства.

10.4. Річковий транспорт

Річковий транспорт як галузь народного господарства є одним з найважливіших видів транспорту, який у взаємодії з залізничним та іншими видами транспорту сприяє забезпеченню нормального виробництва та обороту продукції промисловості й сільського

господарства і забезпечує потреби населення в переміщенні по внутрішніх водних шляхах.

До складу річкового транспорту входять підприємства річкового транспорту, що здійснюють перевезення пасажирів і вантажів, порти і пристані, судна, суднобудівні та судноремонтні заводи, ремонтно-експлуатаційні бази, підприємства шляхового господарства, а також підприємства зв'язку, промислові, торговельні та постачальні підприємства, навчальні заклади, заклади охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, проектно-конструкторські організації та інші підприємства, установи і організації незалежно від форм власності, що забезпечують роботу річкового транспорту.

До земель річкового транспорту належать землі надані в користування під:

- порти, спеціалізовані причепи, пристані і затоки з усіма технічними спорудами та устаткуванням, що обслуговують річковий транспорт;
- пасажирські вокзали, судноплавні, енергетичні та гідротехнічні споруди, службово-технічні будівлі;
- берегоукріплювальні споруди й насадження;
- спеціальні насадження для вирощування деревини, в тому числі ділової;
- вузли зв'язку, радіоцентри і радіостанції;
- будівлі, берегові навігаційні знаки та інші споруди для обслуговування водних шляхів, судноремонтні заводи, ремонтно-експлуатаційні бази, майстерні, судноверфі, відстійно-ремонтні пункти, склади, матеріально-технічні бази, інженерні мережі, службові та культурно-побутові приміщення, інші об'єкти, що забезпечують роботу річкового транспорту.

Для робіт, пов'язаних із судноплавством і сплавом на внутрішніх водних шляхах, поза населеними пунктами виділяється у встановленому порядку берегова смуга. Землі берегової смуги не вилучаються у землекористувачів і використовуються відповідно до чинного законодавства України.

10.5. Морський транспорт

Морський транспорт призначений для:

- перевезення вантажів, пасажирів, багажу і пошти, для рибного чи іншого морського промислу, розвідки та добування корисних копалин, рятування людей і суден, що потерпіли аварію на морі, буксирування інших суден і плавучих об'єктів, здійснення гідротехнічних робіт чи піднімання майна, що затонуло в морі;
- для несення спеціальної державної служби (охорона промислів, санітарна і карантинна служби, захист моря від забруднення тощо);
- для наукової, навчальної і культурної мети;
- для спорту та іншої мети.

До складу морського транспорту входять підприємства морського транспорту, що здійснюють перевезення пасажирів та вантажів, порти і пристані, судна, судноремонтні заводи, морські шляхи сполучення, а також підприємства зв'язку, промислові, торговельні, будівельні і постачальницькі підприємства, навчальні заклади, заклади охорони здоров'я, фізичної культури, науково-дослідні, проектно-конструкторські організації та інші підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, що забезпечують роботу морського транспорту.

До земель морського транспорту належать землі, надані в користування під:

- морські порти з набережними, майданчиками, причалами, вокзалами, будівлями, спорудами, устаткуванням, об'єктами загальнопортового і комплексного обслуговування флоту;
- гідротехнічні споруди і засоби навігаційної обстановки, судноремонтні заводи, майстерні, бази, склади, радіоцентри, службові та культурно-побутові приміщення та інші споруди, що обслуговують морський транспорт.

До земель морського транспорту не належать території, насипані або налиті в акваторії за кошти портів.

Спорудження на підходах до портів (каналів), мостових, кабельних, повітряних переходів, водозабірних та інших об'єктів, а також спорудження радіосистем у зоні радіонавігаційних об'єктів погоджується з адміністрацією портів.

10.6. Авіаційний транспорт

Авіація як галузь – це всі види підприємств, організацій і закладів, діяльність яких направлена на створення умов і використання повітряного простору людиною за допомогою повітряних суден.

До складу авіаційного транспорту входять підприємства повітряного транспорту, що здійснюють перевезення пасажирів і багажів, аерофотознімання, сільськогосподарські роботи, а також аеропорти, аеродроми, аероклуби, транспортні засоби, системи управління повітряним рухом, навчальні заклади, ремонтні заводи цивільної авіації та інші підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, що забезпечують роботу авіаційного транспорту.

До земель авіаційного транспорту належать землі, надані в користування під:

- аеропорти, аеродроми, відокремлені споруди (об'єкти управління повітряним рухом, радіонавігації та посадки, очисні та інші споруди), службово-технічні території з будівлями та спорудами, що забезпечують роботу авіаційного транспорту;
- вертолітні станції, включаючи вертольотодроми, службово-технічні території з усіма будівлями та спорудами;

- ремонтні заводи цивільної авіації, вертольотодроми, аеродроми, гідроаеродроми та інші майданчики для експлуатації повітряних суден;
- службові об'єкти, що забезпечують роботу авіаційного транспорту.

10.7. Міський електротранспорт і його склад

До складу міського електротранспорту входять підприємства міського електротранспорту, що здійснюють перевезення пасажирів та вантажів, рухомий склад, трамвайні і тролейбусні лінії, ремонтно-експлуатаційні бюро, службові приміщення, фунікулери, канатні дороги, ескалатори, заводи з ремонту рухомого складу та виготовлення запасних частин, споруди енергетичного господарства та зв'язку, промислові, ремонтно-будівельні, торговельні та постачальницькі організації, навчальні заклади, науково-дослідні та проектно-конструкторські установи, заклади охорони здоров'я, відпочинку, фізичної культури і спорту та інші культурно-побутові заклади і підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, що забезпечують роботу міського електротранспорту.

До земель міського електротранспорту належать землі, надані у користування під відокремлені трамвайні колії та їх облаштування, колії та станції фунікулерів, канатних доріг, ескалаторів, трамвайно-тролейбусних депо, вагоноремонтні заводи, споруди енергетичного і колійного господарства, сигналізації і зв'язку, службові і культурно-побутові приміщення, необхідні для забезпечення роботи міського електротранспорту.

10.8. Відомчий транспорт

Відомчий транспорт має велике значення для забезпечення транспортних потреб підприємств. Він здійснює перевезення внутрішньоцехові, міжцехові, зі складів підприємств в цехи, від цехів на склади підприємств, підвозить продукцію на магістральний транспорт і вивозить вантажі на склади і цехи підприємств.

До складу відомчого транспорту входять транспортні засоби (залізничні, автомобільні, пневматичні, гідравлічні та ін.) підприємств, установ та організацій.

Підприємства та організації, які мають відомчий транспорт, повинні забезпечувати його розвиток і утримування на рівні, що відповідає вимогам безпеки при наданні транспортних послуг.

Відносини підприємств, які мають відомчий транспорт, з підприємствами, організаціями, установами та громадянами, яким вони надають послуги, та підприємствами транспорту загального користування регулюються кодексами (статутами) окремих видів транспорту.

10.9. Трубопровідний транспорт

Систему трубопровідного транспорту України становлять:

- магістральний трубопровідний транспорт;
- промисловий трубопровідний транспорт.

Магістральний трубопровід – технологічний комплекс, що функціонує як єдина система і до якого входить окремий трубопровід з усіма об'єктами і спорудами, зв'язаними з ним єдиним технологічним процесом, або кілька трубопроводів, якими здійснюються транзитні, міждержавні, міжрегіональні поставки продуктів транспортування споживачам, або трубопроводи, спроектовані та збудовані згідно з державними будівельними вимогами щодо магістральних трубопроводів.

Промислові трубопроводи – всі інші немагістральні трубопроводи в межах виробництв, а також нафтогазові, внутрішньопромислові нафто-, газо- і продуктопроводи, міські газопровідні, водопровідні, теплопровідні, каналізаційні, розподільчі трубопроводи водопостачання, меліоративні системи тощо.

Магістральний трубопровідний транспорт має важливе народногосподарське та оборонне значення і є державною власністю України. Приватизація а також зміна власності державних підприємств трубопровідного транспорту забороняється. Зміна форм власності промислового трубопровідного транспорту здійснюється згідно з чинним законодавством.

До земель трубопровідного транспорту належать земельні ділянки, на яких збудовано наземні і надземні трубопроводи та їх споруди, а також наземні споруди підземних трубопроводів. Правовий статус земель трубопровідного транспорту визначається Земельним, Лісовим та Водним кодексами України.

10.10. Взаємодія підприємств різних видів транспорту

Забезпечення єдності транспортної системи України та її подальший розвиток в більшості залежать від удосконалення взаємодії видів транспорту, що входять в транспортну систему. Під взаємодією видів слід розуміти наявність певного роду зв'язків, які проявляються в процесі спільного здійснення двома або більше видами транспорту змішаних перевезень вантажів, а також у результаті прийняття кожним з видів транспорту певної частки загального об'єму перевезень з метою організації найбільш ефективної з народногосподарської точки зору доставки вантажів споживачам.

Взаємодія видів транспорту в складі єдиної транспортної системи проявляється в таких основних формах його організації: технологічній, технічній та економічній (рис. 3).

Технологічна взаємодія видів транспорту зв'язана з погодженням використання рухомого складу і вантажно-розвантажувальних механізмів в процесі здійснення змішаних перевезень. Рациональне розв'язання цієї задачі знаходиться в нерозривному зв'язку з розробкою технології роботи різних видів транспорту як в процесі перевезення вантажів, так і під час

передачі цих вантажів з одного виду транспорту на інший. Отже, технологічна форма взаємодії видів транспорту включає такі питання, як організація перевезень вантажів декількома видами транспорту за погодженим, суміщеним графіком руху рухомого складу, експлуатація рухомого складу і вантажно-розвантажувальних механізмів при переробці вантажів в місцях загального користування за єдиним технологічним процесом, використання погоджених норм забезпечення перевалочних пунктів рухомим складом і вантажно-розвантажувальними механізмами, створення необхідних умов для максимального розвитку найбільш ефективних безперевалочних перевезень і впровадження прямого варіанта перевантаження вантажів з одного виду транспорту на інший, минувши стадію їх складського зберігання.

Технічна форма взаємодії основана на досягненнях науково-технічного прогресу в області створення досконалих транспортних та інших технічних засобів, що забезпечують можливість впровадження найбільш передової технології перевізного процесу і супутніх цьому процесу експедиційних операцій при перевезеннях вантажів в змішаних сполученнях, які передбачають поряд з створенням спеціалізованого рухомого складу і єдиного парку контейнерів широку уніфікацію і стандартизацію рухомого складу і вантажно-розвантажувальних механізмів, під'їзних шляхів і складських приміщень, транспортних магістралей та допоміжних будівель транспорту.

Економічна форма взаємодії видів транспорту основана на використанні економічних законів відповідно до задач планового розвитку єдиної транспортної системи країни. Метою економічної взаємодії поряд з визначенням оптимальних пропорцій розвитку кожного виду транспорту і забезпеченням реалізації планів цього розвитку необхідними капітальними вкладеннями є також розподілення між видами транспорту об'ємів перевезень вантажів та їх основної номенклатури, а також розробка показників, що характеризують результати експлуатаційної діяльності кожного із взаємодіючих видів транспорту. Економічна форма взаємодії видів транспорту органічно пов'язана з технологічною і технічною формами цієї взаємодії, забезпечуючи необхідне обґрунтування переваги певної форми її організації в конкретних умовах розвитку транспортного обслуговування країни. Відносини підприємств різних видів транспорту під час перевезень пасажирів та вантажів визначаються кодексами (статутами) окремих видів транспорту, а також укладеними на їх основі договорами (вузловими угодами).

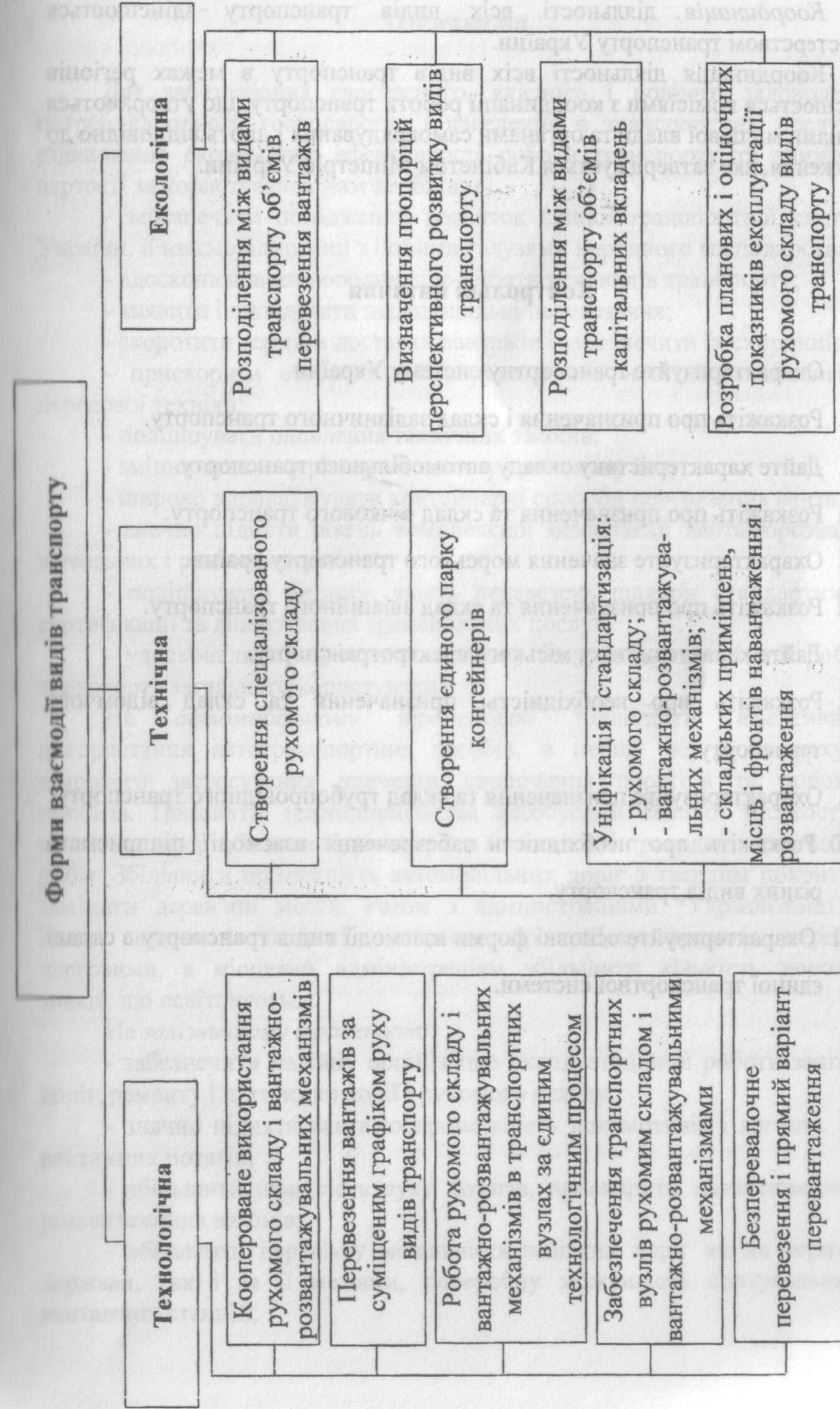

Рис. 3. Форми взаємодії різних видів транспорту та транспортно-експлуатаційних підприємств

Координація діяльності всіх видів транспорту здійснюється Міністерством транспорту України.

Координація діяльності всіх видів транспорту в межах регіонів здійснюється комісіями з координації роботи транспорту, що утворюються органами місцевої влади та органами самоврядування і діють відповідно до положення, яке затверджується Кабінетом Міністрів України.

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте транспортну систему України.
2. Розкажіть про призначення і склад залізничного транспорту.
3. Дайте характеристику складу автомобільного транспорту.
4. Розкажіть про призначення та склад річкового транспорту.
5. Охарактеризуйте значення морського транспорту країни.
6. Розкажіть про призначення та склад авіаційного транспорту.
7. Дайте характеристику міського електротранспорту.
8. Розкажіть про необхідність, призначення та склад відомчого транспорту.
9. Охарактеризуйте призначення та склад трубопровідного транспорту.
10. Розкажіть про необхідність забезпечення взаємодії підприємств різних видів транспорту.
11. Охарактеризуйте основні форми взаємодії видів транспорту в складі єдиної транспортної системи.

Післямова

Для забезпечення своєчасного, якісного і повного задоволення потреб народного господарства і населення в транспортних послугах, підвищення економічної ефективності роботи транспорту та зниження вартості за користування ним необхідно:

- забезпечити погоджений розвиток єдиної транспортної системи України, її взаємовідносини з іншими галузями народного господарства;
- вдосконалювати координацію роботи всіх видів транспорту;
- виявити і ліквідувати нераціональні перевезення;
- скоротити терміни доставки вантажів і забезпечити їх схоронність;
- прискорити створення й впровадження новітніх технологій і передової техніки;
- поліпшувати оновлення технічних засобів;
- зміцнювати матеріально-технічну і ремонтну базу;
- широко впроваджувати контейнерні способи перевезення вантажів;
- значно підняти рівень комплексної механізації вантажорозвантажувальних і ремонтних робіт;
- поліпшувати безпеку, якість перевезень шляхом стандартизації, сертифікації та ліцензування транспортних послуг;
- удосконалити нормативно-правову базу щодо організації роботи транспорту загального користування.

На *автомобільному транспорті* підвищити ефективність використання автотранспортних засобів, в першу чергу, за рахунок широкого застосування причепів, скорочення простоїв та порожніх пробігів. Поновити автопідприємства автобусами великої місткості та кращої комфортабельності, розширити можливості проведення ремонтних робіт. Збільшити протяжність автомобільних доріг з твердим покриттям, замінити дерев'яні мости. Разом з адміністраціями "Укрзалізниці" та інших відомств вирішити питання про обслуговування переїздів черговими, а місцевим адміністраціям збільшити кількість дорожніх знаків, що освітлюються.

На *залізничному транспорті*:

- забезпечити надійну організацію експлуатаційної роботи залізних доріг, ремонту і підтримки колії і рухомого складу;
- значно підняти вантажоспроможність локомотивів і вагонів, вагу вантажних потягів;
- збільшити швидкість руху потягів, прискорити навантаження та розвантаження вагонів;
- збільшити перевізну можливість залізних доріг як на території держави, так і за її межами, переробну можливість сортувальних і вантажних станцій;

- прискорити подальший розвиток і технічне переобладнання локомотивних і вагонних депо, заводів для ремонту рухомого складу, виробництва запасних частин;

- електрифікувати нові ділянки, покращити комфортабельність вагонів.

На повітряному транспорті розпочати виробництво та вводити в експлуатацію нові типи пасажирських і вантажних літаків вітчизняного виробництва, що дають можливість збільшити перевезення пасажирів та вантажів, зменшити простой, скоротити вартість квитків, зменшити витрати пального.

На морському транспорті:

- значно покращити використання флоту;

- підвищити міцність портів та судноремонтних заводів;

- оновити флот, збільшити об'єм перевезення вантажів в контейнерах і поромних судах.

- підвищити ефективність зовнішньоторговельних зв'язків.

На річковому транспорті:

- збільшити обсяги перевезення вантажів;

- забезпечити більш високі темпи росту перевезень пасажирів;

- продовжити термін навігації;

- оновити флот, оснастити його економічними суднами, буксирами, суднами змішаного плавання та комфортабельними пасажирськими суднами;

- продовжити розвиток та реконструкцію портів судноремонтних і суднобудівних заводів;

- якісно покращити використання суден, підвищити потужності суден й заводів.

На трубопровідному транспорті своєчасно ремонтувати діючі магістральні та промислові трубопроводи; підвищити ефективність проведення робіт з проектування, будівництва та реконструкції трубопроводів з метою встановлення гарантій безпеки життя та здоров'я населення і забезпечення охорони навколишнього природного середовища та національного багатства України від можливого негативного впливу під час експлуатації об'єктів цього виду транспорту.

Список використаної літератури

1. Быков А.Ч., Половинчик Д.И. Основы автотранспортного права. Учебник. – М.: Юрид. лит., 1986. – 336с.
2. Чіжевський В.К., Мілашевич А.В. Правове регулювання транспортною системою України. – К., 2000. – 141 с.
3. Котюк В.О. Основи держави і права. Навч. посіб. – К.: Атіка, 2001. – 432 с.
4. Основи правознавства/С.В. Ківалова, М.П. Орзіх. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2001. – 364 с.
5. Пиньковецький С.У., Шишко В.И. Взаимодействие автомобильного транспорта с другими видами транспорта. – М.: Транспорт, 1980. – 77 с.
6. Фединяк Ч.С., Фединяк Л.С. Міжнародне приватне право. Навч. посіб. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 416 с.
7. Закон України “Про транспорт” від 10.11.1994р. №232/94 – ВР.
8. Закон України “Про автомобільний транспорт” від 05.04.2001р. №2344-III.
9. Закон України “Про залізничний транспорт” від 04.07.1996р. №273/96 – ВР.
10. Закон України “Про трубопровідний транспорт” від 15.05.1996р. №192/96 – ВР.
11. Закон України “Про перевезення небезпечних вантажів” від 06.04.2000р. №1644-III.
12. Закон України “Про приєднання України до Європейської Угоди про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів (ДОПВ)” від 02.03.2000р. №1511-III.
13. Закон України “Про дорожній рух” від 05.04.2001р. № 2350-III.

Список рекомендованої літератури

1. Закон України “Про підприємства в Україні” від 27.03.1991р. №887-XII.
2. Закон України “Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції” від 14.01.2000р. №1393-XIV.
3. Закон України “Про приєднання України до Базельської конвенції про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх видаленням” від 01.07.1999р. №803-XIV.
4. Закон України “Про стандартизацію” від 17.05.2001р. №2408-III.
5. Закон України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” від 01.06.2000р. №1775-III.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.1991р. №2071 “Про утворення Національної Координаційної ради з питань транспорту, здоров’я та довкілля”.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 06.04.1998р. №456 “Про затвердження Програми забезпечення безпеки дорожнього руху та екологічної безпеки транспортних засобів”.
8. Водний кодекс України від 06.06.1995р. №214/95 – ВР.
9. Кодекс торгового мореплавання України від 09.12.1994р. №277/94 – ВР.
10. Конвенція о договоре международной перевозки грузов (КДПГ), Протокол о подписании и протокол к КДПГ, подписанные в Женеве, соответственно, 19.05.1956г. и 05.07.1978г.
11. Концепція державної політики в галузі пасажирського перевезення автомобільним транспортом (проект). – К.: Мінтранс України, 2000. – 30 с.
12. Повітряний кодекс України від 04.05.1993р. №3168-XII.

13. Науково-практичний коментар до законодавства України про працю / Б.В. Стичинський та ін. – К.: А.С.К., 2001. – 1072 с.
14. Підприємницька діяльність: Посібник / Під ред. В.О. Козловського. – Вінниця, 1997. – 304 с.
15. Статут автомобільного транспорту УРСР від 27.07.1967р. №401.
16. Статут внутрішнього водного транспорту СРСР від 15.10.1955р. №1801.
17. Статут залізничних доріг СРСР від 06.04.1964р. №270.
18. Синцов В.В. Транспортное право Украины. Сборник законодательных актов. – Х.: Фирма “Консум”, 1998. – 495 с.
19. Цивільний процесуальний кодекс України. – К.: Атіка, 2001. – 128 с.
20. Цивільний кодекс України (науково-практичний коментар). – Х.: ООО “Одісей”, 2001. – 800 с.
21. Цивільне право (частина друга). Навч. посіб. / за редакцією професорів О.А. Підпригори і Д.В. Бобрової. – К., 1996. – 480 с.